8 april 1915

Van Belgische zijde.

De Belgische legatie te ’s Gravenhage deelt het volgende mee:

De pers heeft bericht dat de Engelse regering aan het Spaans-Amerikaans comité ter voorziening van België van levensmiddelen, de nodige subsidies geweigerd had, op grond van het beginsel, dat diegene die een gebied bezet, de bevolking van het bezette gebied van levensmiddelen behoort te voorzien.

Deze bewering is niet juist. De Engelse regering heeft in samenwerking met Frankrijk en Rusland, overeenkomstig de te Parijs genomen beslissingen, ten behoeve van de Belgische regering een belangrijk krediet geopend.

Een der voorwaarden voor dit voorschot is, dat het geld zal kunnen dienen tot betaling van de schuldcoupons, welke buiten België worden aangeboden.

De Engelse regering heeft aan de Belgische regering toegestaan 25 miljoen per maand te bezigen voor de levensmiddelenvoorziening in België.

Bovendien staat de Engelse regering de invoer in België toe van voedingsmiddelen, veevoeder en zaden, onder voorwaarde, dat het vervoer van die artikelen zal geschieden door tussenkomst van de “Commission for relief in Belgium”.

Naar men ons meldt is in Duitsland onder de auspiciën van de Duitse regering een vennootschap opgericht onder de naam “Holzbetrieb Aktiengesellschaft”, met het doel om al het hout dat zich in België bevindt en dat voor de Duitse markt geschikt is, naar

Duitsland te vervoeren. Het voornemen schijnt te zijn, om aan de houders van deze partijen een prijs te vergoeden overeenkomstig de marktwaarde in juli 1914, dus zonder rekening te houden met de kosten van opslag, manipulatie, assurantie enz., die sinds juli ll. zijn ontstaan. Deze geruchten hebben in de Belgische handelskringen begrijpelijke ontsteltenis gewekt, want de uitvoering van dit plan zal de handel andermaal zeer zwaar treffen.

De Duitse gouverneur-generaal in België heeft daar naar men weet met ingang van 1 maart de leerplicht ingevoerd. Aan het Berliner Tageblatt wordt geseind dat dit besluit overal met kracht wordt ten uitvoer gebracht. De gemeenteraad van Herve heeft 30 gezinnen die hun kinderen niet naar school konden zenden, geldelijk ondersteund teneinde hen daartoe in de gelegenheid te stellen. In een vijftal voorsteden van Brussel is ook zo gehandeld. Het Duitse bestuur ondervindt hierin van de gemeenteraden blijkbaar alle medewerking.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 21 februari.

De prostitutie is een vraagstuk, dat niet van enige kiesheid ontbloot is. Neem mij dan ook niet kwalijk, dat ik het in uw gezelschap kom te behandelen. Maar gij kunt wel denken dat dit onvermijdelijk werd: een wereldstad, zoals Brussel er een is, verre van de ontucht te zien verminderen bij het bezetten door een vreemd leger, ziet zich integendeel als het ware genoopt, de banden der zedelijkheid losser te maken. En het moet u dan ook niet verwonderen dat, in plaats van zichzelf te beteugelen, de openbare onkuisheid deze laatste maanden, in schijn althans, ruimere verhoudingen heeft aangenomen.

Het is heden zondag: een avondwandeling op de boulevard heeft mij overtuigd van de waarheid van deze stelling. Brussel schijnt wel niets van zijn aantrekkelijkheden op dit gebied verloren te hebben. Al kan als verschil met vroegere dagen aangestipt, dat bedoelde aantrekkelijkheden voor een deel hebben afgezien van de anders geliefkoosde, want profijtelijke schittering van een kleurrijke kledij, om voortaan de meewarigheid der argeloze burgerij te trekken en te verschalken door de stemmigheid van rouwgewaden. Ja, en ik kan het tengevolge van eigen vaststelling bevestigen: de lichte deernen van het voetpad wikkelen zich in het, thans veel gedragen krip, dat gevoelige verliezen pleegt te verraden. In hoeverre deze verliezen in voorkomend geval te wettigen zijn, laat ik bij gebrek aan documenten in het midden. En stel mij tevreden met de opmerking, dat beoogde personen hun rouwkledij om de hals laag uitgesneden dragen.

Deze toestand kon niet nalaten de aandacht der Duitse overheid te trekken. Men vertelde mij, zonder dat ik natuurlijk kan weten in hoeverre deze bewering de kop dient ingedrukt, daar zij, het spreekt vanzelf, niet ter openbare kennis gebracht werd, dat aan de soldaten toegang tot sommige gelegenheden ten sterkste afgeraden wordt, terwijl andere lokalen, minder streng bejegend, niet te minder onder controle en reglementering werden gesteld. Ik herhaal niet te weten of dit verhaal onder de talrijke fabels dient ondergebracht, die, zoals het niet missen kan, in omloop zijn. Ik druk dan hier ook meer op de waarachtigheid, dan op de waarheid ervan. Al komt, in hetzelfde verband, een ander, ditmaal officieel afgekondigd bericht de bezorgdheid om de zeden feitelijk te bevestigen. Deze nieuwe mededeling brengt de ontucht van vrouwelijke zijde, in zoverre zij een openlijk en onloochenbaar karakter aanneemt, onder een toezicht, dat men alleen maar kan toejuichen. Zij verschilt in haar inhoud, ik bedoel de mededeling,

niet veel van de gangbare Belgische politieverordeningen. Ze vult deze alleen aan met geldelijke boeten voor bepaalde geconstateerde overtredingen. Het kan zijn dat de prostitutie erbij verliest. Erbij winnen zal zij zeker niet, en dat moeten wij goedkeuren.

Anderdeels dient medegedeeld, dat een andere bekendmaking het uitvoeren van machines tot bewerking van metaal, tenzij bij toestemming, verbiedt.

22 februari.

Er is vanavond weer een belangrijke afkondiging: de bevestiging dat de rechtervleugel van het Russische leger gefnuikt is. En weer geschiedt de mededeling op een papier, dat de gewone en alledaagse blankheid der dagelijkse bekendmakingen verwisselt tegen een kleur die rozig is.

Het rozige is echter ditmaal fel als de kleur, de mij steeds rillingen door de rug jagende kleur van verdacht frambozenijs.

Of wekte de wonderbare, de veelkleurige avondlucht gezichtsbegoochelingen, en is de frambozige verve niets dan een atmosferische speling bij de gedempte lichtwisselingen, die ons verplaatsen in de zoete valsheid van een sprookjesvisioen? Ik weet het niet.

Maar ik weet, ik weet alleen dat deze avond er een is van de honderd avonden uit mijn leven, die ik nimmer zal vergeten. Ik wandel in een wereld van mensen, die misschien als ik genieten van deze lentetover; in een wereld van mensen, die zich als ik misschien vreemd gelukkig voelen.

Het is haast om bang voor te zijn: ik ben vanavond gelukkig. O, ik heb het niet vergeten, datgene waar wij minder over gaan spreken, doch waar wij steeds aan denken; dat ons nimmer verlaat, zelfs waar wij het trachten te vergeten in een niet steeds kiese zucht naar afleiding, in een niet steeds nobel middel tot ontspanning (en ik ben gelukkig, hierbij niet al te streng over mezelf te moeten oordelen). Maar vanavond is er dat nieuwe, in andere omstandigheden de vorige jaren minder diep ondervonden, en ditmaal zo geweldig, dat ik ervan ga duizelen: er is dat het overweldigende levensgevoel ontwaakt is, niet omdat een geest van noodzakelijk verweer, een meer of minder angstige hoop, een bemoedigende redenering het heeft opgezweept, maar eenvoudig omdat het nu eenmaal is, omdat men nu eenmaal een levend wezen is, omdat het oppermachtig voorjaar vanavond voorgoed ontwaakte, en niets eraan kan weerstaan.

Ik wandel. Mijn aangezicht is fris en omluwd van zoele en koele adem. Ik denk dat over een paar weken de puinen van mijn vaderland bedekt gaan zijn van miljoenen bloeiende plantjes; en het is aan die gele en witte, die paarse en scherprode bloempjes dat ik denk, meer dan aan de puinen zelf. Waarom niet? Ik weet dat het leven onverwoestbaar is, en dat geen mensenhand kan maken dat het niet eeuwig zou zijn, en niet eeuwig jong …

Ik zit hier alleen te schrijven. Alles is stil. Maar het is of ik door het huis de adem voelde deinen van deze blijde ontvangenisnacht. Ik ga even in mijn tuintje: tegen de lucht, die, sterloos, wit en zacht is als melk, tekenen de seringen hun rijzige twijgen af, en de talloze spichtige knoppen, die tot barstens toe gezwollen staan.

23 februari.

Wij komen te vernemen, dat het Duitse Postamt in heel België briefwisseling in het Vlaams toelaat. Dat de toelating tot op heden achterwege bleef, ligt alleen hieraan, dat men het nodige getal censors, die in voldoende mate Nederlands verstaan om de Vlaams-Belgische brieven uit te pluizen, niet bijeen had. Die moeilijkheid is, schijnt het, thans uit de voeten, en de zeer vele Vlamingen, die niets dan de eigen taal kennen, kunnen nu ook weer van zich laten horen bij familie, vrienden en kennissen, die geen krijgsgevangenen zijn in Duitsland. Want dat is het merkwaardige: van bij het begin van de oorlog kon men in het Vlaams aan krijgsgevangenen schrijven. Dat het vele Vlamingen ertoe verleid zal hebben, zich gevangen te laten nemen of als dusdanig aan te geven, denk ik niet, niettegenstaande de tegemoetkoming.

Wat beter is: wij zullen, heet het, binnenkort ook met Holland in de taal der Hollanders mogen corresponderen. En ook, als het ons mocht lusten, met Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, en het Groothertogdom Luxemburg.

En nu doet zich voor: die erkenning, vanwege het Duitse bestuur, van taalrechten, die zelfs de stompste Belgische Franselaar niet sou durven ontkennen, zij dompelt sommige flaminganten in extatische verrukking. Wat verbijsterend van natuurlijkheid is; wat elke Duitser moet voorkomen als een vanzelfsprekende maatregel, gelijk het iedere onbevooroordeelde Fransman zou voorkomen (zie maar eens hoe Maurice Barrès zich in “Colette Baudoche” uitdrukt over gedwongen Duits onderwijs in de Elzas): het vervult sommige Vlamingen met onstelpbare dankbaarheid, alsof het zowaar de meest benijde gunst moest gelden. En daarbij nemen zij de gelegenheid te baat om allerlei rastwisten op te rakelen, om op nogal snoeverige toon te wijzen op het deel dat de Vlamingen in deze oorlog genomen hebben, om nogmaals te smalen op dezen,

die men, omdat ze de rechtmatige eisen der Vlamingen ook in de tegenwoordige omstandigheden menen te moeten bestrijden, om hun gebrek aan vaderlandsliefde eerder moest beklagen.

Want ja, ik weet het: het zijn enkele Franskiljons, die met het oude nationale spelletje begonnen zijn, en ik heb ze ten gepaste tijde aangeklaagd. Maar ik vraag u: is dat nu juist niet een reden om zich, in deze droeve tijden, vaderlandser te tonen dan deze Franskiljons blijken te zijn? Wij zijn tot het besef gekomen – en het heeft ons duur genoeg gekost! – dat voor het ogenblik ons niets van de nationale idee mag afleiden. Daar hangt heel de toekomst van af – zelfs de minst gewenste. En al wat er afbreuk aan kan doen, doet niets dan aan die toekomst schade te berokkenen. En dan, in gemoede, gaat het hier niet om onze waardigheid?

Wij zouden ons schamen, bij aanwezigheid van vreemden, familieveten aan te raken. Maar tijdens de bezetting aarzelen wij niet, ons gebrek aan eenheidsgevoel langs de lelijkste zijden te laten bekijken. Wij moesten, de raad van Voltaire indachtig, te gepaster ure nu maar eens ons vuil linnen binnen de eigen familiekring wassen. Wij moesten vooral de vreemdeling niet uitnodigen, er zijn neus in te komen steken. Dat is een gebrek aan kiesheid, zelfs tegenover de vreemdeling …

De economische toestand van België.

Brussel, 30 maart.

Bij onze beschouwingen over de tegenwoordig in België heersende toestanden, willen wij deze keer ons artikel wijden aan onze hier te lande wonende landgenoten. Deze vormen, zoals men weet, een niet onaanzienlijk gedeelte der bevolking en mochten voor de oorlog op rond 80.000 geschat worden, waarvan alleen in Brussel

en voorsteden omstreeks 12.000 woonden, terwijl de overigen hoofdzakelijk in de provincies Antwerpen en Luik gastvrijheid genoten.

Van dezen zullen er sedert de laatste acht maanden, gelijk vanzelf spreekt, een groot gedeelte naar het vaderland zijn weergekeerd; militieplichtigen, renteniers, zij, wiens zaken wegens de oorlogstoestand stil stonden, en zovele anderen. Hoe groot dit gedeelte is, valt zelfs niet bij benadering te becijferen, maar onder de overgeblevenen dreigde, ook al weer vanzelfsprekend, de ellende in brede kringen groot te worden. Voor enige maanden wees ik daar reeds op en kon toen tevens een overzicht geven van wat er te hunnen bate verricht werd; nu echter gisteren in de jaarvergadering der Nederlandse Vereniging van Weldadigheid hier ter stede een uitgebreid verslag werd uitgebracht, bij monde van de secretaris, viceconsul van der Waarden, wil ik dit ons zo na aan het hart gaande onderwerp nog eens bespreken.

Terecht merkt het verslag in de aanvang op, dat de geschiedenis van het 48e levensjaar der vereniging een zeer bijzondere is geworden; dit jaar toch had een buitengewone invloed op de werkzaamheden en stelde aan de financiën ongekende eisen. Met dankbaarheid, zegt het bestuur, mogen wij dan ook terugdenken aan de wijsheid, waarmee onze voorgangers de gelden der vereniging in vroegere jaren bestuurd hebben. Aan dat beleid is het te danken, dat wij niet op een gegeven ogenblik, bij het uitbreken van de oorlog, aan een financiële crisis werden blootgesteld, terwijl honderden mensen, die steeds eerlijk en braaf hun kost hadden kunnen verdienen, brodeloos stonden en zich om ondersteuning tot de vereniging moeten wenden. Er zijn soms stemmen opgegaan om te vragen waartoe het vormen van een zo groot reservekapitaal nodig was. In plaats van een geregeld beroep te doen op de openbare

weldadigheid, had men deze reserve kunnen gebruiken tot ondersteuning der bedeelden, meende men. Thans komt het antwoord duidelijk uit: het bestuur werd door deze handelswijze in de gelegenheid gesteld te voldoen aan alle verplichtingen, die een vereniging van weldadigheid op zich neemt, en kon daardoor veel leed en kommer voorkomen.

Reeds in de aanvang van het verenigingsjaar schonken H. M. koningin Wilhelmina en Z. M. koning Albert hun jaarlijkse belangrijke giften van respectievelijk 200 gulden en 200 frank, en in de eerste maanden van 1914 verliep de geschiedenis der vereniging op de bekende kalme wijze, waarbij met weinig ophef en vertoon naar buiten veel goed wordt gedaan.

In augustus veranderde de toestand echter en het bestuur komt zeker een woord van hulde toe, dat het dadelijk inzag, dat een onmiddellijk ingrijpen in de nieuwe staat van zaken noodzakelijk was, en alle maatregelen nam om aan de te verwachten stroom van aanvragen om hulp te kunnen voldoen. De kasmiddelen werden gestijfd door een voorschot van 5000 F, op effectenbezit der vereniging opgenomen, en met een som van 4000 F, bijeen gebracht door weldadige landgenoten te Brussel. Zodoende kon, voorlopig althans, de naaste toekomst met enige gerustheid tegemoet worden gezien en de wekelijkse zittingdagen werden in dagelijkse omgezet, welke nog op dit ogenblik ten kantore van de voorzitter, de heer H. Andriesse, elke dag gehouden worden. Op deze zittingen worden alle aanvragen onderzocht en levensmiddelen, kledingstukken, soms ook geld, uitgereikt, terwijl bijzondere aandacht wordt gewijd aan de ouden van dagen, de kraamvrouwen en de zuigelingen.

Intussen begonnen ook uit het vaderland de giften ruim te vloeien; H. M. de koningin, H. M. de koningin moeder, beschermvrouw der vereniging, de Nederlandse regering zonden in de eerste plaats zeer belangrijke bedragen, en de hulp van het Koninklijk Nationaal Steuncomité was zeer krachtig. Subcomités, in verschillende plaatsen in Nederland gesticht, verleenden niet genoeg te waarderen steun, maar toch was de toestand moeilijk, wanneer men bedenkt, dat buiten de vaste bedeelden 1200 huisgezinnen ondersteund moesten worden en de vereniging, op aansporing van de gezantschapsraad van Vollenhoven, haar zorgen ook ging uitstrekken over behoeftige landgenoten in de provincie. Het bestuur zag zich dan ook genoodzaakt de nog resterende stukken van het reservefonds te belenen en besluit zijn verslag aldus:

Thans is ons reservekapitaal dus geheel en al aangesproken, nog vele bange dagen wachten ons en het einde van de oorlog is nog niet te voorzien. Wij doen derhalve een ernstig en dringend beroep op de weldadigheidszin van onze landgenoten, opdat zij ons hun bijdragen en financiële steun niet onthouden. In deze kommervolle dagen dient meer dan gewoonlijk in de zak getast te worden. Indien ooit gebleken is, dat de Nederlandse Vereniging van Weldadigheid te Brussel aan haar roeping heeft beantwoord, dan is het voorzeker in het achter ons liggende tijdperk.

Wij maken die woorden gaarne tot de onze en zullen weinig tegenspraak ontmoeten, wanneer wij, namens de Nederlanders in Brussel, een woord van waardering doen horen voor het bestuur der vereniging, dat van de aanvang af zo onvermoeid op de bres heeft gestaan, duizenden landgenoten van een anders onafwendbare ondergang reddend. En eveneens volgaarne stemmen wij in met de hulde, die het bestuur in het verslag aan onze gezantschapsraad brengt, die niet alleen het bestuur, maar al

zijn landgenoten, te allen tijde op de meest praktische en aangename wijze hulpvaardig ter zijde staat.

De staat der geldmiddelen, opgemaakt door de penningmeester, de heer L. A. van Sonsbeeck, sluit op een cijfer van 66.324,45 F. Leggen wij hiernaast dat van 1913, groot 17.576,76 F, dan blijkt daaruit voor welke eisen de vijf laatste maanden van het verlopen jaar de kas der vereniging gesteld werd. Uit de ontvangsten noteren wij deze cijfers: giften van H. M. de Koningin 1470,50 F, van H. M. de koningin moeder 537,50 F, van Z. M. de koning van België 200 F, van de Nederlandse regering 4000 F, van het Koninklijk Nationaal Steuncomité 20.000 F, van de Nederlandse Ambulance te Brussel 12.000 F, van leden en begunstigers 16.254,80 F, van de Nederlandse Damesnaaivereniging te Brussel 2190 F.

Op de uitgaven komen voor: vaste bedeling in geld 7790,75 F, tijdelijke hulp 2163,70 F, extra bedeling tengevolge van de oorlog 43.409,17 F, fonds Solvay voor volksvoeding 2000 F, brood 4504,80 F, aardappelen 4004,75 F.

Het onder het beheer der vereniging staande Wilhelminafonds verleende hulp aan vijf behoeftige kraamvrouwen; het saldo werd in de kas der vereniging gestort, daar de kraamvrouwen voorlopig verder bij de geregelde dagelijkse bedelingen ondersteund worden.

De aftredende bestuursleden de heren L. A. van Sonsbeeck, J. C. A. Smits, J. S. Bowles, jhr. L. W. A. van der Goes, W. G. F. de Bruyn, L. van der Kun, E. V. J. M. Seydlitz en J. F. L. Blankenberg werden herkozen. Als nieuwe bestuursleden werden gekozen de heren M. N. Janss, voorzitter der Nederlandse Vereniging Limburgia, jhr. V. N. de Sturler en H. Camp, wegens uitbreiding van het bestuur met twee nieuwe leden en aftreden van de secretaris, de viceconsul G.

L. van der Waarden, die zich wegens drukke werkzaamheden niet herkiesbaar gesteld had. Laatstgenoemde heer werd, wegens zijn veeljarige verdiensten voor de vereniging, onder luide bijval tot erelid der vereniging benoemd.

De Nederlandse Vereniging van Weldadigheid kan tevreden zijn met hetgeen door haar in de afgelopen maanden verricht werd en moge in staat blijven de haar opgedragen taak tot het einde met onverminderde kracht te vervullen. Wij kunnen dan gerust zijn omtrent het stoffelijk welzijn der in België gebleven Nederlanders.

Het leven te Brussel (Karel Van de Woestijne).

Brussel, einde maart.

Op den buitenboulevard, die van Koekelberg leidt naar het noordstation, aan een plaats waar de horizon hoog staat aan de lucht, opglooiend de lucht tegen, die vol wemelende blankheid, vol dansende glanzen is als van blij sneeuwende bloesem. En van blij sneeuwende bloesem vol ook het hoofd, vol wisselende fantasieën het frisse ochtendbrein, waar naleven nog beelden van droom en ontwaken, fris en opwekkend, beelden van leven. Veerkracht der dubbele kuitspier! Harde kilte over heel de borst, waar binnenin fel branden de vroege luchtzuren! - Zo wandelen wij, de tijd vergeten, aan de gebeurtenissen ontsnapt en, dunkt het ons haast, ontslagen. Wij gaan in een gereinigde atmosfeer, ontheven van zorgen, onder indrukken die niet meer zijn de gewone resultante van gestelde omstandigheden. - Ik ken het geval van zenuwlijders, die alles anders voelen dan normale mensen: bij elke klank der terts of de kwint ervan, of terts en kwint alleen; bij elk gezichtsbeeld een wijziging in stand of vorm, - stoornis die men metathesis zou kunnen noemen (de wetenschappelijke naam ken ik niet, en weet

trouwens niet of van zulke gevallen reeds studie is gemaakt), en die, voor wie ze ondergaat, een angstige en smartelijke verrijking zijn.

Geen angst, geen smart ditmaal: alleen en zeer beslist een verrijking, een verruiming van eigen wezen, die tevens is een blijde overgave aan, een opgenomen worden in algemener leven; een vernietiging haast van egocentrisch gewaarworden: een oplossen van alle eigen baatzucht in de grote genegenheid die alles samen houdt en opvoert tot een grote, zuivere vreugde. - Wij wandelen, en wij spreken niet, en wij verkeren in een roes van fysisch geluk.

Als wij opeens komen te staan in een groepje van een vijftal mensen, die ons terugbrengen tot een minder overdrachtelijke werkelijkheid. Een bolle slagersjongen met vingers als rozige worstjes; twee huisvrouwen, de grauwe haren strak tot de wrong van een knoedeltje gespannen, en over de buik een schort die van het vet glanst als een bronzen beukelaar; een slungelige grijsaard met satersogen die onmondige hondjes verkoopt ten behoeve van jonge maar schuine dames; een dienaar, eindelijk, van de Brusselse politie, oneindig zindelijk, die er vooral op uit schijnt te zijn, onder de dubbele rij zilveren knopen de breedte van zijn borst te laten bewonderen. Zij allen kijken naar eenzelfde doel, dat van lieverlede ook onze blikken vestigt. En....

Het is een paard, een dood paard. Het is een zeer groot paard. Strak en dor als dode, rechte takken, liggen gestrekt de vier benen, tussen de harde bollen van knie en koot, en tonen vanonder de kromme glinstering der hoefijzers. Aan voor- en achterdijen de hopeloze verlamming der spieren. Van een gevallen paard rillen spieren als onder een zwerm van horzels; maar dit paard is dood. De romp is rond en welvend als een omgekanteld vat, en als een vat toont het cirkels van hoepelende ribben. Maar de buik is geslonken; armzalig

ingevallen als de halshuid van een oude bedelares, ligt ingezonken, een ijdele buidel, de buik. De lange, krampachtig naar achteren gerekte hals spant de dubbele borst als in een rampspoedig smeekgebaar. Daar moet het hoofd groot en mager aan zijn. Maar het hoofd ziet men niet: het ligt onder een grijs baaldoek. En naar die vierkanten lap, naar die meeldoorstoven grauwen zak gaan alle nieuwsgierige blikken: daaronder ligt, van dat dode paard, iets dat onzichtbaar is, en de aandacht prikkelt omdat men het, misschien, niet zien mag.

“Dat paard is dood”, zegt met smalende genoegzaamheid een der twee huismoeders; zij keert misprijzend het hoofd af, en om de harde nekspier ziet men een kwabbige kwab wenden. Doch, waar ze zwaarwichtig aftreedt vermag zij niet de gespannenheid van al deze blikken af te keren. - Twee Duitse soldaten stappen aan. Ook zij blijven bij het dode paard stoppen. Wisselen een paar woorden. Keren zich tot de politieagent die met veel vertoon groet. Maar begrijpen doet hij ze niet; zodat ze op eigen gezag het lijk naderen, zich bukken, het doek oplichten, behoedzaam. Maar zij laten het gauw weer vallen, tonen afschuw in hun ogen en aan hun mond, richten zich op en vervolgen hun weg.

Geen woord onder de omstanders, die elkaar even schuw aanzien, en een voor een afdruipen. Ook wij gaan verder. Niemand zal weten wat de baalzak aan afgrijselijkheid verbergt. Misschien alleen, behalve de Duitsers, de wachthoudende politieagent. Deze staat, en laat met zelfingenomenheid de breedte van zijn borst bewonderen....

Nog steeds was boven ons de lucht, de oneindig hoge voorjaarslucht wemelend van zilverblanke, van rozerozige bloesem. Maar: wij voelden aan onze ineens ontspannen kuiten, aan de

loomheid in onze schoudergewrichten, aan ik weet niet welke bittere droogte binnen onze mond: de hallucinatie, aan ruimer, aan als het ware vermenigvuldigd leven, aan lichamelijke en geestelijke verrukking was weg. Het rosse paardenlijk, de hoepelende romp waar de huid niet eens meer van blonk, de angstwekkend stramme voorpoten waar de hoefijzers een onnodige glinstering aan waren, en die vooral, die kop die wij niet mochten zien, die lelijkheid die ons verborgen moest blijven en zelfs onze meewarigheid niet kennen mocht: geweldige tragiek die ons aansloeg, haast, als een kastijding, dat wij één ogenblik hadden durven vergeten de werkelijkheid van de tijd, om ons verloren te geven aan de eeuwigheid der natuurwentelingen....

Wij keerden naar huis langs een omweg: over Ganshoren en Jette, door het park van Laken. En in het park zagen wij iets, dat ons bijna evenzeer trof als dat dode paard. Het was aan de gotische naald, het ragfijne, als uit kant opgetrokken monumentje, dat, tussen het rijzen van pijlertjes en het draaien van opengewerkte rosaces, boven een stapeling van witstenen treden en onder een omhoogschietend torentje, vol hakende versierselen (ik laat aan uw oordeel over of dat mooi is: voor het ogenblik denk ik er niet aan), - het was aan het monumentje dat in een wriemelende weelde van architectonisch spelemeien een deftig en zeer kalm beeld van Leopold de Vroede, de eerste Koning der Belgen, vertoont. Dit “monument Léopold” hadden wij dikwijls beklommen: langs een stenen wenteltrap bereikt men een gaanderij, waar men een heerlijk zicht geniet. En dan ontmoetten wij daar telkens een oud mannetje met een uniformpet aan en een boezelaar: de conservator van het gebouwtje, die het schoon houdt en bij het wijzen der vergezichten op het platformpje, tot gids dient.

Wij naderen het “monument”, zonder natuurlijk aan de bewaker te denken. Toen wij deze, trede voor trede, de wenteltrap af zagen komen, een borstel tussen de handen met dewelke hij, trede voor trede, de wenteltrap aan het keren was. Zo kwam hij, ons zijn rug toekerend, zorgvuldig naar beneden, en bedekte telkens, bij iedere trede, zijn schoenen met een nieuw laagje stof. Toen hij ongeveer op onze hoogte was, sprak ik hem aan:

“Nog altijd aan het werk?” vroeg ik.

“Bah, het is niet omdat het oorlog is, dat het monument zou moeten vervuilen, nietwaar?” antwoordde hij.

Ik merkte nu, dat hij zijn uniformpet niet meer droeg, en vroeg hem hoe dit kwam.

Hij antwoordde mij, met enige dofheid in de stem:

“Wel, sedert de oorlog is uitgebroken, hebben ze naar mij niet meer omgezien. En ik denk dan ook, dat zij mij zullen hebben afgezet ...”

Nederland in België.

De heer C. de Sadeleer schrijft uit Brussel aan Neerlandia:

“De stemming jegens Holland is hier heel wat verbeterd, ofschoon alle argwaan nog niet is verdwenen, maar men spreekt hem veel voorzichtiger uit. Ik heb redenen om te geloven, dat de geruchten welke zo lang de ronde deden, kwaadwillig werden gezaaid door oneerlijke personen.

“De ruime invoer van leeftocht met Hollandse merken voorzien, zal wel het meest bijgedragen hebben om de gemoederen te stillen. Het is immers moeilijk onvriendelijk te zijn tegen wie ons de maag

vult. Het leveren van eetwaren zal dan ook aan de Nederlandse handel in België geen kwaad doen, wel integendeel. Sommige Belgische firma's verpakken thans hun waren in papier met Nederlandse opschriften, om te doen geloven dat zij uit Holland komen. Dat de Hollandse kooplieden nu maar geen Franse verpakking gaan invoeren, want dat zou geheel verkeerd uitvallen."

Nederlandse bladen in België.

De heer C. de Sadeleer schrijft uit Brussel aan Neerlandia:

"De Nieuwe Rotterdamse Courant en het Vaderland worden hier tegenwoordig veel gelezen. Er zijn heel wat mensen sterk ingenomen met de degelijkheid van de Hollandse pers, die vroeger haar bestaan niet eens vermoedden. Vele Belgen zullen die kranten ook na de oorlog blijven lezen. Want gij weet allicht, dat België een weergaloos afzetgebied is voor vreemde kranten. Dat moet vooral te wijten zijn aan het feit, dat de Belgische pers geen eigen stempel heeft. Bijna al onze nieuwsbladen apen hun confraters van Parijs na, zodat zij deze laatsten de weg banen. De verkoop van Franse bladen in België zal niet beneden de 100.000 nummers per dag zijn. Het juiste cijfer weet ik op dit ogenblik niet te ontdekken. Wie enigszins oordelen kan, moet bij de eerste vergelijking het grote verschil opmerken tussen de Parijse schandaalpers en de ernstige Hollandse kranten. Deze zouden thans, dat de eerste verwijderd wordt gehouden, moeten pogen overal door te dringen. Daartoe mogen echter de prijzen niet te hoog zijn. Het gaat echter geheel anders toe, want voor de oorlog verkocht men de Nieuwe Rotterdamsche Courant te Brussel tegen 15 centiemen en thans tegen 35 centiemen per uitgave. Het Vaderland is reeds wat redelijker, want zijn drie uitgaven samen kosten maar 30 centiemen. De Franse papieren golden in België nooit duurder dan te Parijs zelf. De

Hollandse krantenuitgevers schijnen geen behendige handelslui te zijn, want het geld dat zij thans dubbel en dik opstrijken, zal niet blijven toestromen. Indien zij integendeel wat bescheidener waren, of zelfs wat opofferden, zouden zij zich een duurzaam afzetgebied verzekeren."

De heer de Sadeleer zou verkeerde indrukken wekken. De verhoogde verkoopprijs wordt niet door de directie hier, doch door de toestanden in België bepaald. Immers, de directie rekent aan de agent te Brussel nog geen halve cent per exemplaar meer dan in vredestijd, hetgeen nauwelijks het risico dekt van door de Duitsers in beslag genomen exemplaren, extra kosten enz. Daarentegen zijn de transportkosten naar Antwerpen en Brussel hoog, de tussenpersonen en die zich met dat transport belasten, veeleisend, terwijl ook de krantenventers te Brussel thans hogere eisen menen te kunnen stellen dan in vredestijd. Zij verlangen niet minder dan 8 à 10 centiemen per exemplaar. De meerdere opbrengst blijft dus vrijwel geheel in België. Na veel moeite is het de directie voor enkele weken gelukt om door vermindering der transportkosten de verkopers te Brussel te bewegen de prijs tot 30 centiemen per exemplaar te verminderen. Tenslotte mag men niet vergeten dat er op het ogenblik 15 procent koersverlies op de frank is en buitendien nog het grootste gedeelte te Brussel ontvangen wordt in Duits geld, dat tegen de prijs van 1,25 frank moet aangenomen worden.

9 april 1915

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 24 februari.

Was ik niet arm, ik zou wensen het te worden.

Niet arm, zoals wij het tegenwoordig allen zijn. Ik bedoel: gebonden aan strikte zuinigheid, aan het “zorgen voor morgen” althans; want morgen kan vol verrassingen zitten. Maar arm in de haast absolute zin van het woord, zodat men geen brood meer heeft om te eten en geen werk dat u op onbesproken wijze aan brood kan helpen; zodat men elk ogenblik bedreigd is zijn strodak aan de deur te zien gooien van het stinkend krot dat u tegen weer en wind, soms op zeer onbeholpen wijze, behoedt. Arm dus als de straat; neen, veel armer, vermits in de meeste gevallen de straat er op kan rekenen, door hogere machten meer dan behoorlijk onderhouden te zullen worden.

En zo ik, op dit ogenblik hoop zulk een arme te zijn, dan is dit geenszins uit christelijke nederigheid, uit Franciscaanse liefde voor de armoede om de armoede. Het is, eenvoudig omdat ik als dusdanig, als absolute arme dus, zo goed als rijk zou zijn. Althans, ik zou binnen de grenzen van een draaglijke middelmaat, een zorgeloos leven kunnen leiden. En welke Belgische rentenier, zelfs miljonair, kan dit van zichzelf voor het ogenblik getuigen?

Ik heb hier al dikwijls geschreven over het prachtige werk van Hulp en Voeding, het “comité Solvay” met zijn talrijke vertakkingen. Hoe het in de Volkssoep duizenden spijzigt; hoe het in de kledingsectie, dezelfde mensen tegen de winterkou heeft beschut. Voor het huishouden werd verder gezorgd door uitdelingen van zeep, koffie, bokking, stearinekaarsen en allerlei andere waren. En nu heeft het, in zijn steeds stijgende ijver, iets anders bedacht: een inrichting tot steun van gedwongen stakers.

Voortaan zullen te Brussel en voorsteden – noem het Groot Brussel zo ge wilt – gezinnen, waarvan het hoofd en de leden door de oorlog verstoken van werk zijn, geldelijke onderstand genieten. Het heet

zelfs, dat al de gemeenten van België in de ondersteuning deelachtig zullen kunnen worden. Die ondersteuning zal zich uitstrekken tot alle arbeiders – hieronder zijn zelfs mindere bedienden gerekend – zowel van private als openbare ondernemingen van handel en nijverheid, of ze gesyndiceerd zijn of niet. Hoeveel de betrokkenen zullen ontvangen, is geloof ik nog niet vastgesteld. Dat zal vermoedelijk afhangen van de gemeentebesturen, die natuurlijk moeten tussenkomen. Maar van meet af aan staat vast: die armen worden voortaan niet alleen gevoed en gekleed; ze krijgen nog zakgeld toe …

Ach, ik weet wel: in al dat edel hulpbetoon is er veel theorie, veel schoons dat men niet van al te dichtbij moet gaan beschouwen. En het zakgeld zal wel niet al te zeer naar de kroegbaas gaan, vermoed ik. Want de ondersteunde armen blijven wel degelijk, in alle echtheid, arm. Maar men vraagt zich met schrik af: wat zou het zijn, indien zij niet ondersteund worden? …

Ik verneem dat in één der stadswijken, het socialistisch gemeenteraadslid – een zeer opmerkelijk kamerlid tevens – die het comité bestuurt, een spekslagerij en een kruidenierswinkel aan het inrichten is, waar voor de ondersteunden alles aan de laagst mogelijke prijs te koop zal zijn. Ziedaar een aangewezen uitweg voor het zakgeld …

26 februari.

Het moest ervan komen: mijn poëtische avondwandeling van voor een paar dagen, en die mij zo diep zou overtuigen van de onverwoestbare, van de eeuwige drang des levens (zie hoger) droeg in zich de kiemen des doods, of althans der ziekte.

Ik zit aan de haard te bibberen, en hoest en proest. En wens voorlopig alle poëtische avondwandelingen naar de drommel.

10 april 1915

Oesters naar België.

Men schrijft ons uit Goes:

De aanvoer naar België van oesters, mossels en kreukels met vissersvaartuigen is weer toegestaan.

Belgische en andere slachtoffers.

Verschillende bureaus van het Nederlands Comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers, te Amsterdam, zijn verplaatst zodat de adressen thans als volgt zijn:

Algemeen secretariaat, Herengracht 303, tel. N. 10506.

Afdeling huisvesting, Herengracht 305, tel. N. 5386.

Afdeling kleding, Herengracht 297, tel. N. 8553.

Afdeling onderwijs, Valeriusstraat 28, tel Z. 77.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 17 januari.[1]

---

[1] Eerst thans ontvangen wij het gedeelte van het dagboek, dat over de tweede helft van januari en het begin februari loopt. De in ons avondblad van donderdag en ons jongste ochtendblad opgenomen dagboekbladen lopen zoals men gezien heeft, over de laatste februaridagen.

Eergisteren viel de eerste betalingsdag van de veertig maandelijkse miljoenen die ons als krijgsbelasting zijn opgelegd. Naar hun belofte zouden de Duitsers van gisteren af alles met gereed geld kopen en geen rekwisities meer doen. Heden maken zij ons bekend met hun opvatting van contante betaling. Zeker, zeggen ze, als het maar enigszins kan zullen wij alles met bare munt vergoeden. Maar het zou ook wel eens kunnen gebeuren, dat het nu eenmaal niet kan. Dan laten wij echter bij de verkoper een “opeisingsbewijs” achter, volgens onderstaand model. Daarmee gaat men op de aangegeven dag naar het aangegeven adres – dat, zegt men, een als solide bekend staande bankinrichting zal kunnen zijn – en daar kan men de duiten opstrijken.

Er is trouwens voor gezorgd, dat klinkende specie niet zou ontbreken. Ziehier onder meer op welke wijze. Ge weet reeds dat de stad Gent een bijbelasting op de afwezigheid had ingesteld, maatregel die de stad Antwerpen als onuitvoerbaar heeft verworpen. De Duitse regering in België is over het innen van zulke boeten niet zo pessimistisch. Zij gaat verder dan de stad Gent, zij breidt de afwezigheidscijns over heel het land uit en bepaalt dat het bedrag ervan tienmaal zo groot zal zijn als de som, waar men jaarlijks door de gemeente voor aangeslagen is. Een gevluchte Belg, die in gewone tijd honderd frank contributie betaalt, en vóór 1 maart in zijn haardstede niet terug is, wordt dus met duizend frank beboet. En daar de Belgen, die het hazenpad kozen, meestal rijke lui zijn, die oneindig meer betalen dan honderd frank per jaar, kan dat aan de Duitse regering en aan de gemeenten een aardig duitje opbrengen. Want ik vergat u haast te zeggen, dat bewuste regering met de gemeenten deelt. Elk de helft van de opbrengst, zegt ze. En als reden daarvan geeft ze op, dat het een berg geld kost om een land als België te regeren. Welke middelen zij gaat aanwenden, om tot betaling der schatting te dwingen, zegt zij vooralsnog niet. In

gewone tijd kan men tot beslag leggen op de inboedel overgaan, en het kan best zijn dat het General Gouvernement voor zulke maatregelen niet terugdeinst. Het beschouwen van zulke eventualiteit en het bijzonder grote bedrag der bijbelasting verleidt er dientengevolge misschien enkelen toe, weer de vaderlandse bodem te betreden. Want ik heb in deze oorlog menen op te merken dat het rechtstreekse, persoonlijke belang van het land, dat, zoals ge weet, volgens de meesten van die rijke vluchtelingen erin bestaat, liever miljoenen te gunnen aan het buitenland en de minderbedeelde landgenoten aan de zwartste ellende over te leveren, dan één Duitser te zien …

Met al dat verliest de stad Gent, die de afwezigheidsbelasting had uitgevonden, de helft van hetgeen zij er zich van had voorgesteld. Als troost mag zij de voldoening smaken, een van haar uitvindingen te Brussel nagevolgd te zien, … zonder er één centiem bij te boeten. Zoals bekend kan de zozeer beproefde kleine burgerij te Gent in zeker lokaal voor de geringe som van vijfendertig centiemen een volledig, naar het schijnt zeer smakelijk maal krijgen, dat zij ook mee naar huis kan nemen. Hetzelfde wordt nu ook te Brussel ingericht. Men zal echter niet dan na onderzoek deelachtig kunnen zijn in de toegestane gunst, en dat vind ik maar gelukkig. De misbruiken, die in de Volkssoep zijn vastgesteld – zo verloor een vrouw in een der lokalen haar geldbeurs, … die niet minder dan zevenhonderd frank bevatte! – hebben ons achterdocht geleerd, en onze gevoelige vrijgevigheid onder controle van ons verstand gesteld, hoe weinig wij anders ook van beredeneerde caritas houden …

18 januari.

Ik ben kregelig en ik ben bedroefd. Ik ben gelijk voor lange jaren, na een eerste ruzie met een zeer vertrouwde vriend. Ik tracht er mij

overheen te zetten. Het gaat niet, al duurt het nu al heel de dag, en heeft het geenszins de betekenis die ik er onwillekeurig aan hecht. Is het, omdat ik het niet eens kan worden met mezelf? Ik lijd eronder, werkelijk …

Ziehier waar het om gaat. Ik lees in de Nieuwe Rotterdamsche Courant een opstel over Victor Rousseau. Het stuk is goed geschreven. Ik erken er als het ware Rousseau zelf in, en de nobele gratie van zijn beeldhouwwerk. Maar het slaat mij eerst met verbazing, weldra met verontwaardiging en eindelijk met een soort misprijzend medelijden, dat mij nog het pijnlijkste is.

Rousseau zit dus te Londen in een zeer verzorgd herenhuis, en heeft een lakei tot zijn beschikking. Hetgeen er hem misschien wel toe verleidt, de oorlog voor een “fait divers” te houden. Althans, in die zin laat hij zich tegenover zijn interviewer uit. Want, voegt hij er als verklaring aan toen, gisteren nog heb ik in het Brits Museum de kaneforen bewonderd, die Elgin uit Hellas heeft meegebracht. Ik heb erbij gedacht, dat zij misschien onder een oorlog gehouwen werden. Maar van de oorlog weet niemand meer, invloed heeft hij althans niet meer, terwijl de kaneforen eeuwig schoon blijven en ons nog steeds onzeglijk ontroeren …

Ik moet bekennen, enkele dagen geleden, verleid door mijn oude Aischulos, ben ik naar het Cinquantenairemuseum en de afgietsels van Phidias en zijn onmiddellijke voorlopers gegaan, en heb ik er dieper dan ooit genoten. Maar niet zonder het gevoel, dat als het ware een rem is van al onze tegenwoordige daden. De wereld is aan het verkeren, werpt zich om, en daarvoor moeten honderden duizenden sterven. Neen, ik onderschat de betekenis der kunst niet, allerminst van deze, die eeuwig is gebleken, en zelfs waar de hyperindividualistische, niet die is van de vorige generatie, en waar

de ontaarding, aan dewelke wij lijden en die de oorlog misschien geneest, het duidelijkst in te herkennen valt. Mij echter van het gebeurende zoveel mogelijk afzonderen, omdat ik het verfoeilijk vind; de oorlog zo goed als negeren door hem als een eenvoudig "fait divers" nog slechts onder de rubriek "gemengde berichten" een plaatsje te gunnen. Hoe zou ik het kunnen, ik die weet, die aan den lijve haast heb ondervonden hoe de bitterheden, die hij te slikken geeft, voor mij persoonlijk, voor mijn land, voor heel Europa een wel heel ruwe, maar doortastende, en, hopen wij, afdoende behandeling is van kwalen, die des te gevaarlijker waren dat wij er genoegen en behagen in schenen te scheppen.

O, ik gun aan de nobele Rousseau de aandoeningen die zijn eigen kunstwerken hem schenken, en ik kan begrijpen dat de grijsaard, die hij langzamerhand aan het worden is en die nooit heel veel van drukte gehouden heeft, alle nodige en mogelijke voldoening vindt in zijn edele, zij het dan ook nogal gemeenplaatselijke mijmeringen, buiten al het overige om. Maar als Romeo alle blinden van zijn kamer sluit om zich aldus een artificiële nacht te scheppen, dan belet hij nog niet, dat het buiten heldere dag zou wezen; en als Rousseau, die veilig te Londen zit, de oorlog en zijn betekenis ontkent of althans moedwillig onderschat, dan vraag ik mij af of de gemoedsrust, die hij er zich door verzekert, en die hij stoffeert met hoger kunstgenot, niet … gestolen is. Hebben wij wel het recht, op dit ogenblik niet te lijden? Hebben vooral de gevoeligsten in de natie, de artiesten die het best voor lijden geschikt en er blijkbaar toe voorbestemd zijn, dat recht?

En dan, er is een ander standpunt, te mediteren vooral door scheppende kunstenaars. Rousseau stelt zich als voorbeeld de bouwer der kaneforen, met serene afgetrokkenheid arbeidend onder een mogelijke oorlog. En nu vraag ik, met alle eerbied voor

Rousseau's werk: heeft deze er wel aan gedacht, dat de Grieken in hoofdzaak vochten voor behoud en expansie van een gevestigde, en vooral onaangevochten cultuur, zodat de beeldhouwer, die onder de krijg de kaneforen schiep, de waarde had van een soldaat, van een verdedigingssoldaat? En de hand op het hart, in deze tijd dat wij toch maar van alle illusie moesten afzien, vooral van illusies waarvan het leugenachtige toch al te klaarblijkend is. Welke beeldhouwer van welk land zou durven beweren, zulk een soldaat in zulk een leger te zijn? Rousseau, een eenzame, die zich beroemt op zijn tegenwoordige afgetrokkenheid en van de oorlog niet meer dan van een meer of minder belangrijke anekdote wil weten, mocht daar wel eens over nadenken …

19 januari.

Ik weet niet wat ze vandaag zo lollig maakt, de Duitsers.

Er zijn weer veel, veel nieuwe troepen aangekomen, geen die van het slagveld terug zijn; deze zijn makkelijk te herkennen, maar mannen vers uit Duitsland, die blijkbaar nog niet door Brussel zijn geweest. Ze marcheren, opgesteld in groepen van een paar honderd, geleid door piepjonge luitenantjes met stijve en veerkrachtige benen. En zij zingen met gemoedelijke krijgshaftigheid van "Gloria Victoria", terwijl hun ogen zwaluwen van de ene straatkant naar de andere, en naar de gebouwen, en naar de meisjes.

De luitenantjes, zij zijn van tweeërlei aard. De enen kijken met dwepersblikken en een onvermurwbaar harde hals onbekende horizonten tegemoet. De anderen zijn te gevoelig voor het Ewig Weibliche, om de Brusselse schonen niet met geïnteresseerde blikken te vereren. Zo stappen zij voorbij, dat de aarde ervan ronkt

als een trom. En dat zij naar het slagveld gaan, schijnen zij niet te begrijpen.

Anderen hebben voor de afleiding wat muziek meegekregen. Mannetjes die zich op schrille dwarsfluitjes een scheve nek blazen. En dezen spelen het liedje, dat ik u niet kan overbrieven in notenschrift, maar klinkt als Vlaamse tekst, uit Vlaamse monden:

> ‘k Heb dikwijls horen zeggen
> van een pater Kapucijn
> dat al de schoonste meisjes
> de vuilste wijvekens zijn.

Aldus, bij dat monter krijgsvertoon, verloopt de ochtend. ’s Namiddags draagt een soldaat een reuzenschoof bedwelmend geurende lila’s naar de kazerne. Geen half uur nadien rijdt een break voorbij vol soldaten, die roken en druk praten. Tussen de banken en soldaten in, op de bodem van het rijtuig, een doodkist. Op de doodkist, die bloemen. De paarden voor de wagen lopen in veerkrachtige draf. Niet de minste indruk van weemoed.

En het wordt een prachtige ijsavond. En ’s nachts word ik gewekt door een gekend gesnor: aan het venster zie ik, middenin de schrootscherpe schittering der sterren, een Zeppelin die vaart in een warme oranje halo.

“In mei is België van de Duitsers bevrijd”, dat is volgens een Brussels correspondent van het Berliner Tageblatt een overtuiging, die zich steeds meer vastzet bij de Belgische bevolking, zonder dat zij zich rekenschap kan geven waarom zij dit zo vast gelooft. Het wordt ook voortdurend aangekondigd door een Brussels blaadje, dat in een of andere geheime drukkerij ter perse wordt gelegd en met echt Brusselse spot de Kommandantur als telegramadres opgeeft. In

Brussel is dan ook nog sterker dan elders de mening gevestigd, dat mei de verlossingsmaand voor België zal zijn. De correspondent van het Berlijnse blad vraagt zich met enige bezorgdheid af wat de gevolgen zullen zijn, indien mei een ontgoocheling brengt.

Aan het Belgische Informatie Bureau uit Brussel wordt gemeld:

In de stad is een proclamatie aangeplakt, waarbij aan de Brusselse bevolking wordt bekend gemaakt dat “het verboden is het Franse volkslied (Marseillaise) te spelen of te zingen.” Zij die dit verbod overtreden, zullen gestraft worden met een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar.

In ons avondblad van 3 dezer is gemeld dat de scheepvaart van Luik naar Maastricht die wegens het verbod van uitvoer door de Duitsers zo goed als stil lag, thans weer in volle gang is en dat kolen, stenen en zink thans weer over de grens komen.

Naar men ons van bevoegde zijde mededeelt is zulks, wat zink betreft, onjuist. Het moet zijn zinkwit.

12 april 1915

Comité tot steun van Belgische en andere slachtoffers.

Het comité heeft van het Belgische Steuncomité te Soerabaja fl. 4500 ontvangen, dus samen met vorige zendingen uit Soerabaja, fl. 62.500.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 21 januari.

In de tram. Terwijl de gesprekken der Brusselse middenstandsexemplaren, die er zich aan wijsgerigheid waarlijk te buiten gaan, mij de gelukzalige eerbiedwaardigheid der volslagen idiotie in hoge mate laten beseffen, doet, onder de trillende gloeilampjes, tussen de dubbele rij knieën, een Duits onderofficier zijn enigszins wegens het schokken van de wagen, wankelende intrede. Midden de bank is een plaats vrij. Vreemd, dat het altijd in het midden van de bank is, dat men in tramwagens de meeste kans op een vrije plaats loopt, en dat, omgekeerd, nooit iemand in het midden der bank gaat zitten, als deze zich geheel leeg en onbezet voordoet! De onderofficier ondergaat de indruk van het (trouwens niet te verklaren) onnatuurlijke, dat er in bestaat, in het midden van een trambank te gaan zitten. En toch … Nu ja, keuze is voor hem niet weggelegd, en, van de nood een deugd makend, laat hij zich dan ook voorzichtig en met een korte buiging rechts en links, op het lege plekje neer.

De gesprekken in zijn omgeving zijn ineens gestaakt Het wordt in deze tram als in de wachtkamer van een sterfhuis, de dag der begrafenis. Dezelfde kuchjes. En zelfs, op de gezichten van een paar ambtenaren, de uitdrukking van onuitsprekelijke troosteloosheid. De onderofficier gevoelt dat hij de schuld draagt van deze gedrukte stemming. Hij is, als het ware, het lijk in huis. Wel zit hij gezet vierkantig op zijn korte kuiten, en wekt aldus de indruk van een bijzonder degelijke levenssoliditeit, die men eerder zelden bij lijken aantreft. Maar daar kan hij niet aandoen: dat ligt aan zijn lichamelijke gesteldheid. Want zie: onder het grijze mutsje, dat een ietsje te groot is, en tussen de haarstoppels die, als rijpe haverhalmen, van een rode blondheid zijn, kleurt tot diep purper zijn welgedaan gezicht. Hij wil zijn gêne verbergen, laat zijn bleke blikken dwalen van de wit-en-gouden Louis XVI-zoldering tot de berichelde en nogal morsige plankenvloer, doet ze eindelijk met

welwillende belangstelling rusten op het gele aanplakbiljetje, hetwelk in goed Duits verkondigt dat binnen in dit wagenlokaal voortaan niet meer mag gerookt worden. De afkondiging van dit verbod, in bewuste taal, voorzag in een behoefte: de Duitse soldaten vergaten wel eens, dat het niet gemanierd is, in gesloten ruimte en bij aanwezigheid van dames, zelfs Belgische sigaren te genieten. Nu weten zij het, en leggen er zich met hun gewone tucht welgevallig bij neer …

De onderofficier vervalt hierover in bespiegelingen. Maar het kan hem blijkbaar niet beletten de stilte te horen die rondom hem heerst als een dove tiran. Is het bescheidenheid? Is het benauwdheid? De onderofficier staat op, maakt weer een korte buiging rechts en links, en, terwijl de schede van zijn bajonet met doffe plofjes tegen het leer van zijn linkerlaars slaat, gaat hij post vatten in de rechterhoek van het achterbalkon. En het midden der bank ligt weer leeg, waarvan het rode fluweel enigszins ingezakt en als gekneusd is onder de ondergane druk.

Onmiddellijk hernemen de gesprekken. En mijn vriend, die naast mij zit, snauwt mij toe: “Wist ge al, dat ik mijn oude tante ben gaan haten?”

Ik vraag, verbaasd: “Waarom?” (Ik wist dat hij veel van die tante hield.)

“Omdat de oorlog mij geleerd heeft”, antwoordt hij “dat zij onzeglijk dom is.”

En inderdaad: deze oorlog heeft bij velen de ogen geopend op de middelmatigheid van ons armzalig mensdom …

23 januari.

“Pour la dame qui a un accordéon à vendre: 20 francs”.

Ik vind deze aankondiging in de weldadigheidslijst van een Brussels blad. En de eerste indruk is natuurlijk: “Een barok idee, zelfs bij een dame, harmonica’s te gaan verkopen in oorlogstijd!” Maar onmiddellijk daarop de gedachte: “Welk een ellende! Een arme vrouw, heel zeker een weduwe, die van alle officiële steun verstoken is of de weg niet kent om er deelachtig in te worden, en die haar laatste centen gebruikt voor de advertentie, waarbij ze haar laatste bezit te koop aanbiedt: een accordeon, een armzalig stuk speelgoed, misschien een herinnering aan een gestorven kind, of aan de zoon die in de oorlog is” …

Ik weet wel: dat is gefantaseer. Maar zal wel niet veraf zijn van een, zeker niet mildere, misschien hardere waarheid. O, potsierlijke harmonica van alle weeën, tragisch speeltuig vol zang en zuchten …

Gelukkig zijn er liefdadige zielen: de dame behoudt haar accordeon en krijgt twintig frank toe. En aldus wordt veel misère gelenigd.

Al hoort men soms van vreemde liefdegaven. Zo ontving hetzelfde blad voor zijn behoeftigen een grote doos vol schoenen. Maar al die schoenen waren voor dezelfde voet. Geen enkel paar: allemaal unilaterale schoenen.

Weliswaar zijn er in het Belgische leger heel wat soldaten, die na de vrede met één enkel been terug zullen keren. Moge het, als laatste troost, het goede been zijn: dat waar de eenzijdige schoenen aan passen! …

13 april 1915

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 25 januari.

Het schijnt dat Ferrer weg moet. Ik bedoel: het bronzen beeld, dat voor hem in Brussel werd opgericht, tegenover de Kathelijnekerk. Een naakte bronzen man, die op zijn tenen staat en een fakkel omhoog steekt.

Nu hebben, heet het, enkele heethoofden om dat beeld gemanifesteerd, zodat de politie is moeten tussenkomen. En daar de Duitse regering zulks in de toekomst onmogelijk wil maken, heeft ze het bijbels voorschrift: “snij af wat u hindert”, in praktijk willen brengen, en verzoekt ze de Brusselse vroedschap dat deze de oorzaak van het kwaad zou verwijderen. Het middel is inderdaad radicaal; laat dezen, die de Franse overheersing in Napoleons tijd een zegen vonden, nu maar eens lucht gaan geven aan deze gezindheid vóór het standbeeld van generaal Belliard; laat de eventuele Oostenrijks gezinden enige sympathie betuigen aan de beeltenis van Karel van Lorreinen; laat de Brabanders blijk geven van de overgeërfd voorvaderlijke revolutiegeest vóór de marmeren Anneessens, die iedereen te Brussel kent, of enkele heren afkeuring betonen van de ingevende idee der kruistochten vóór het brons waar Godfried van Bouillon in vereeuwigd is, en dan hebben wij binnenkort in Groot-Brussel geen enkel standbeeld meer.

Van sommige van die standbeelden zou het mij spijten: van het Ferrer-gedenkteken spijt het mij eerlijk gezegd weinig.

Zo een openbaar monument, nietwaar, kan de aandacht trekken en vestigen om twee redenen; om wat het bedoelt aan geestelijke inhoud in het leven te houden, en dan, omdat het mooi is.

Geestelijke inhoud van het Ferrer-monument is: verheerlijking der Vrije Gedachte. Die verheerlijking gebeurt in een gemakkelijk te begrijpen symbool: de toorts der verlichting hoog boven de mensen uit, en … geplaatst tegenover een kerk (misschien wel zonder opzet, trouwens). En men mag nu zoals men wil denken over de nieuwheid der idee-uitbeelding en de kiesheid in de keuze der plaats (waar wellicht van eigenlijke keuze geen sprake kan zijn). Men moet voor het beeld eerbied hebben, juist omdat het een symbool is. Alle symbool laat vereenvoudigen in het denken toe, en noopt niettemin tot denken, hetgeen nooit en nergens te misprijzen valt, welke de waarde der gedachte ook is. Wie de wet der minste inspanning kent, zal mij gelijk geven. Trouwens, de waarde van elk idee is precair en betrekkelijk, en de waarheid is al moeilijk genoeg om te bereiken, dan dat men niet zou trachten ze langs de gemakkelijkste wegen te naderen. Zodat men respect dient te hebben voor alle symbool, dat naar de, steeds problematieke of althans nooit geheel standvastige waarheid leiden kan, of er maar een ogenblik aan kan doen denken.

Als, wel te verstaan, het symbool mooi is.

Want daar komt het op aan, immers. De dorpsschout uit het museum van Gizeh was in zijn tijd misschien een beroemd man, die de Egyptische nakomelingschap moest herinneren aan de allerhoogste burgerdeugden; intussen blijft van hem en zijn eventuele befaamdheid alleen zijn houten beeltenis over, - die boeit, alleen omdat zij schoonheid is. Het is waarachtig de veelvuldigheid of de nauwkeurigheid niet van de attributen, die mij

– geen archeoloog – aantrekken in de liggende figuren van de Pantheonfrontons. Zijn dit goden, of maar halfgoden, of eenvoudig ficties? Kan mij waarachtig niet schelen. Zij zijn mooi, … et le reste est littérature. En wat hebben wij aan de historische betekenis van "Les bourgeois de Calais"? En hoe zouden de rechtskundige of chemische verdiensten van deze of gene, door zijn tijdgenoten in brons gegoten advocaat of scheikundige maar enigszins in het geheugen blijven, als hun gedenkteken niet treft en boeit door iets anders dan alleen maar geleerdheid. Door de schoonheid, die een moordenaar kan vereeuwigen.

Hoe of wat men mag denken over de vermoorde Ferrer, dat sommigen, zoals betoogd, meenden hem te moeten verheffen en verheerlijken tot de hoogte van een symbool, is zeer zeker eerbiedwaardig, en ook de verdedigen, als de uiterlijke verschijning van dat symbool maar mooi is. En mooi is het standbeeld van Ferrer helaas niet, vermits het onstabiel, en dus antimonumentaal is. Het toont immers de gedaante van een gelijkzijdige driehoek, die, basis omhoog, op zijn toppunt zou staan. Tegen zulk een fout vermogen zelfs de degelijkste sculpturale hoedanigheden niet. En daarom bedroeft het mij niet, dat het Ferrermonument verdwijnt.

Al vermoed ik, dat de Duitse regering daar andere redenen voor zal hebben.

27 januari.

Vandaag is de Duitse keizer zevenenvijftig jaar oud geworden. En de Brusselaars, die op deze datum niet bedacht waren – wie zou het hun kwalijk nemen? – werden vanochtend voor het eerst van hun leven verrast op een hoofdstad, de hunnen, die aan alle openbare

gebouwen, behalve de specifiek Brusselse, met de Duitse kleuren versierd was.

Daargelaten of de Brusselaars aan de nieuwigheid plezier of onplezier hadden; of hun esthetische zin eerder door horizontaal rood-wit-zwart gestreeld werd, dan door vertikaal zwart-geel-rood: het heeft niets te maken met het gevoel, dat er met het stadsuitzicht iets gebeurd is, wat feitelijk voor de Brusselse gemoedsrust niet moest gebeuren, omdat die gemoedsrust gevestigd is op onveranderlijkheid. Dat vóór de oorlog die onveranderlijkheid op sommige feestdagen verstoord werd, deed er voor bedoelde gemoedsrust minder toe, omdat zij de wijzigingen onveranderlijk dezelfde wist. Er zijn nu eenmaal straten waar men vlaggen uithangt, en er zijn er waar dit nooit gebeurt en nooit gebeuren zal, zelfs niet in de ongewoonste omstandigheden, een aardbeving bijvoorbeeld.

Ditmaal echter was de stoornis echt. Niet, topografisch weliswaar; men zou geen vlaggen vinden, waar men ze nimmer zag. Maar, zal ik maar zeggen, chromatisch; en ook, en ook … Ach, hier vind ik het bijvoeglijk naamwoord niet, dat moet uitdrukken hoe de Duitse vlag, van andere, namelijk veel langere vorm dan de Belgische, bij tooi der straten en gebouwen een indruk maakt, die zeer verschillend, en vooral voor Belgische ogen minder aangenaam is, juist vanwege het ongewone ervan.

En misschien ook nog om andere redenen …

Ik heb mijn dagelijkse ochtendwandeling gedaan, en toen ik omtrent het Noorderstation kwam, begon het uit de wasgele lucht in donzige vlokken te sneeuwen. Maar ik vernam tevens muziek uit koper, en toen ik op bekwame afstand gekomen was,

onderscheidde ik het met grote bewustheid uitgevoerde openingsstuk van Franz von Suppé's “Dichter und Bauer”. Nog enige stappen: ik bevond mij onder de drie man diepe cirkel van belangstellenden, die door rondstappende Polizei op behoorlijken afstand werden gehouden van een, wel niet zeer talrijke, maar voldoende luide krijgskapel, die blies. Vóór mij zegde een naaistertje tot haar vriendin met misprijzen: “Onze grenadiers kunnen dat ook spelen!” Een pasteibakkersjongen floot mee, echter een kleine halve toon te hoog.

Toen begon het wat harder te sneeuwen. Paraplus werden opgestoken, die het gezicht op de spelende militairen zoniet verhinderden, dan toch enigszins belemmerden. Ik besloot er dan ook toe, mij te verwijderen in de richting van de tramhalte. Ik deed het met te minder morele tegenstribbeling, omdat ik zowaar mijn eigen regenscherm thuis had gelaten.

Onderweg vernam ik, dat de waarnemende burgemeester verboden had dit jaar karnaval te vieren. Tegen deze maatregel wist ik des te minder iets in te brengen, daar ik waarlijk weinig lust voel dit jaar aan de gewoonte der Saturnaliën gevolg te geven. Ik vind het dus een gelukkige inval, te verbieden dat men zich dit jaar drie dagen voor assenwoensdag en verder op halfvasten aan uitspattingen over zou leveren.

Over deze dag meen ik niet, nog iets anders te kunnen vermelden.

28 januari.

Als aanvulling van het Ferrer-geval (wanneer zal men de mens wat rust gunnen?) dient vermeld, dat, naar wordt gemeld, het aanzoek der Duitse autoriteiten tot verwijdering van het bewuste gedenkteken door het Brussels gemeentebestuur niet ingewilligd

zijnde (zelfs katholieke raadsleden moeten geweigerd hebben), de Duitse autoriteiten zelf tot het afbreken van bedoelde klomp brons zijn overgegaan. Men verzekert mij dat zij er heel de dag al een zeker getal soldaten mee bezig houden, en er bestaat niet de minste reden om dit in twijfel te trekken.

Verder werd vandaag een aanzienlijke werkzaamheid op administratief gebied ontplooid, of althans openbaar gemaakt. Zo wordt ons op het hart gedrukt dat geen mannelijke Belg tussen de zestien en de veertig jaar nog over de Hollandse grens kan, zonder het gevaar te lopen, dat hij wordt gefusilleerd. Aan deze mededeling hecht men van hogerhand groot belang, hetgeen blijkt uit de gedrukte uiting ervan, die op roze papier is uitgeplakt. Het gewone, witte papier heeft men voorbehouden voor de vermelding, dat alle metaal, kwikzilver niet uitgesloten, voortaan voor gebeurlijke aankoop dient aangegeven.

Andere wijziging in ons economisch bestaan: terwijl de nieuwe bankbriefjes van de "Société Générale" (in tweetonig bister het weemoedige portret van de zo schone eerste Koningin der Belgen, op een lichtgroene grond, die al de behoorlijke op- en inschriften vermeldt) in omloop zijn gebracht, worden wij overspoeld met Duits geld, ook zilveren, waaronder vele drie mark stukken van 1914. Weer hebben wij metaalzware portemonnees met klinkende munt, die ons, bij de ongewone eenheidsstandaard heel wat hoofdbrekens kost voor de minste uitgave.

Het leven te Brussel[2] (Karel Van de Woestijne).

---

[2] De tweede brief onder dit opschrift hebben wij eerder ontvangen dan deze. Wij hebben II geplaatst in de avondeditie van NRC van 8 dezer. – (Redactie).

Brussel, einde maart.

Als ik u zeg dat ook ons morele leven iets als een vezelbundel is, waarvan de versleten of doorgesneden vezeleenheden hetzij wegsterven, hetzij weer aangroeien, zonder in iets maar het eigenlijke wezen en het voortbestaan daarvan te wijzigen of te staven, dan is dat geenszins om uw aandacht en bewondering te roepen op de diepzinnigheid van mijn inzichten. Het is alleen omdat ik het dezer dagen als het ware aan den lijve ondervonden heb.

Ge herinnert u misschien dat, kort na de bezetting van Brussel, de Belgische brievenbestellers alle dienst weigerden, zodat wij kwamen te staan voor deze eigenaardigheid: men mocht ons brieven schrijven, maar dat men er ons geschreven had wisten wij niet en konden het alleen te weten komen door na te gaan vragen op het hoofdpostkantoor.

Nu moet u tussen haakjes weten, dat brievenbestellers in de voornaamste periodes van mijn leven steeds een zeer grote, zij het dan ook soms een niet zeer dankbare rol hebben gespeeld. In het eigenaardige taaltje dat ik er op nahoud, heten zij dan ook geregeld: “dat varken van een facteur”; niet zozeer nog omdat zij werkelijk enige gelijkenis met zwijnen vertonen, en nog minder omdat ik behoefte zou hebben, ze versierd te zien met een Homerisch epitheton, dan omdat zij mijn dagen, en zelfs sommige van mijn nachten vervullen met een wisseling van ergernis en vreugde, gelijk wij ons, ten onrechte trouwens, verbeelden dat varkens plegen te doen.

Zekere dag dus verdwenen de Brusselse brievenbestellers uit mijn gezichtseinder. En het was de eerste tijd, werkelijk alsof ik in een diepe put, neen: onderaan in een hoge, hoge fabriekschouw was

komen te leven: bij allerlei andere redenen, kon ik als oorzaak van mijn geestelijke beklemming het besluit aangeven van de brievenbestellers, die verkozen hadden niet meer aan het werk terug te keren.

Zo leefden wij een hele poos. Toen gingen de doorgesneden morele vezels afsterven, en werden door nieuw aangegroeide vervangen. En zowaar: er waren nauw een paar maanden verlopen, en ik was die varkens van facteurs zo goed als vergeten. Het was geen berusting; indien ge wist hoe moeilijk en hoe zelden ik in iets berust. Het was onwillekeurige aanpassing. Het eigenlijke wezen van mijn moreel bestaan was weer glad als een zomerse vijver, en het bleek wel dat de stoornis - en welk een stoornis nochtans! - zeer oppervlakkig en haast niets dan schijnbaar geweest was. En zekere dag van bezinning, toen ik mij afvroeg: “Hoe zag onze gewone facteur er ook weer uit?”, dan vond ik in mijn geheugen niets, niets, niets meer. En nochtans had die man mij ruim twee jaar iedere dag een keer of acht geërgerd of met vreugde vervuld, en heette hij heel die tijd in mijn dankbare of sakkerende mond: “dat varken van een facteur”.

Ziehier nu wat zich dezer dagen voordoet. Ik ga naar het postkantoor voor een inlichting. En wat vind ik daar staan? Een gemoedelijk groepje Brusselse brievenbestellers in de lange wintermantel, onder de stemmige kepie met het amaranten biesje en het matgouden posthoorntje. Eén ervan spreek ik aan in zorgvuldig Brussels. Hij vertelt mij dat hij met een zestigtal collega's weer maar in dienst is getreden. Het leven is immers moeilijk en duur. Dan werken zij maar weer...

Sedert de Duitsers de postdienst hadden opgenomen, was er in het hoofdgebouw natuurlijk heel wat veranderd. Feitelijk vinden wij er

onze weg moeilijk terug. Maar dat groepje facteurs brengt het weer bij het oude, en zie: ineens, als een bliksemschicht, als een gezicht bij magnesiumlicht, zie ik in verbeelding mijn eigen besteller, die ik geheel vergeten was. De man, die mij vóór einde augustus acht maal daags placht te martelen met al de distels van het ongeduld.

Die man heb ik diezelfde dag nog ontmoet. Hij bracht mij... een rekening. Desniettemin heb ik hem met plezier teruggezien, te meer, dat hij mij beloofde, mij voortaan weer tweemaal daags te komen bezoeken. 's Anderendaags noemde ik hem weer “dat varken van een facteur.” De volgende week had ik vergeten dat tussen onze betrekkingen een hiaat van zes maand had bestaan...

De brievenbesteller, een eerlijk man, heeft maar één woord: hij brengt mij thans geregeld mijn correspondentie, met stiptheid en discretie, zij het dan ook niet zonder enige zwierige opmerkelijkheid, die ik hem na zulke lange afwezigheid niet euvel kan duiden. Ja minder dat hij, de eerste dagen van zijn terugkeer vooral, nogal vreemde dingen meebracht. Zo mocht ik een kaart ontvangen, gedagtekend 19 Augustus, waarin een oude juffrouw, met merkbare ontsteltenis in de stem, vertelt hoe zij nog juist de allerlaatste trein heeft kunnen halen om naar Oostende te vluchten, waar zij een kamer betrok bij een pasteibakker (op de keerzijde is die pasteibakkerswinkel keurig afgebeeld). Een andere postkaart, van 19 augustus, komt van de directie van deze krant en handelt over zaken, waar gij geen belang in stelt. Een derde, vraagt mij, uit Antwerpen, of het in Brussel nog steeds rustig is; bovenaan staat: 20 augustus, de dag der intrede van de Duitsers.

Al deze belangstelling en vriendelijkheid bereikt mij in de loop der maand maart, - acht maand nadat zij mij schriftelijk werd toegedacht. En eerst doet dat natuurlijk vreemd aan, vooral als men

verwaarloost, eerst naar de datum te kijken. En wie heeft zulke afwezigheden niet? Maar vlak daarop is de indruk er een als bij de weekgebeurtenissen in de cinema, wanneer de lichtbundel ineens aan het suizen en het toestel aan het tikken gaat. Men weet dat zich gebeurtenissen gaan ontrollen, die men bij voorbaat kent, soms omdat men ze zelf heeft meegemaakt. Als ik bovengemelde postkaarten heb ontvangen, na al wat in die acht maand is gebeurd,... het is gek om te zeggen, maar mijn hart heeft erbij geklopt (al moet ik hieraan toevoegen, dat mijn hart veel te gauw overijld aan het kloppen gaat)...

Aldus dank ik aan de hun ambt weer opgenomen hebbende briefdragers een nieuwe emotie. Een andere eveneens vernieuwde emotie (hoewel ook daar het vernieuwde slechts een dun en weinig standhoudend vernisje van bleek te zijn), dank ik aan een vriend, die mij per fiets kwam bezoeken. Leg, bid ik u, de nadruk op: per fiets. Hij belt aan. Ik zie door het raam. Al het bloed verkruipt in mijn aderen... Ik loop naar de deur, ruk ze wijd open. “Ongelukkige!” gil ik, “wilt ge dan gefusilleerd worden? Ge weet toch dat alleen nog militaire fietsen over de baan mogen!” - Mijn vriend duwt mij met zachtheid, zij het dan ook vastberaden, ter zijde. Zijn rijwiel helpt hij de twee arduinen treden te beklimmen, die toegang geven tot de gang van mijn huis. Met kloeke hand sluit hij de deur, en, met de blik van een psychiater: “In welke eeuw zijt gij geboren?” vraagt hij mij onderzoekend. Ik ben niet zo dom, dan dat ik niet zou begrijpen dat deze vraag niet naar de letter diende opgevat. Ik ging hem een gevat antwoord opdissen, toen hij mij, ditmaal met meewarigheid, weer een blik gunde, en aan zijn vorige woorden de volgende knoopte: “Het is waar, gij hebt weer een tijd binnen moeten zitten. Arme kerel!”

Heel dit toneeltje had zich in de gang afgespeeld. Deels uit beleefdheid, deels ook, en zelfs grotendeels wegens mijn verkoudheid, deed ik mijn vriend binnengaan. En daar vertelde hij mij, onder een kopje koffie, dat het thans weer mocht; weer kon ieder per fiets langs de opfleurende voorjaarswegen gaan zwieren, zonder enig levensgevaar op te lopen, dan dat aan de fiets of enige wezenloze hinderpaal, en verder aan onkunde of onvoorzichtigheid, waaghalzerij of onoplettendheid zou moeten toegeschreven.

Van dat zwieren heb ik sedert het bezoek van mijn vriend wel gemerkt. Het is Paasvakantie, hele resems jonge meisjes en gymnasiasten (als ik mij zo durf uitdrukken) zie ik iedere dag voorbijrijden, het park in, en verder naar buiten. Ik hoop dat zij zich goed zullen gedragen...

Laat mij, tenslotte, met een enkel woord, terugkeren op het postwezen: voortaan mogen brieven uit Brussel naar Brussel gesloten opgestuurd worden. Het is een vrijheid, die wij zeer op prijs stellen.

De economische toestand van België.

Brussel, 1 april.

Dat ook te Gent de toevoer van levensmiddelen niet gemakkelijker wordt, blijkt wel uit de nieuwe prijzen, ingesteld bij besluit van 30 maart, waarbij die, vastgesteld op 30 januari, niet onbelangrijk verhoogd worden. Ziehier een vergelijkend staatje per 100kg.

	Prijs 30/01/1915	Prijs 30/03/1915
Tarwe	32 F	38 F
Rogge	26 F	31 F
Haver	30 F	38 F
Gerst	25 F	38 F
Roggemeel, gebuild op 80 percent	32 F	38 F
Tarwemeel, gebuild op 90 percent	40 F	45 F
Tarwemeel, gebuild op 70-75 percent	55-60 F	60-65 F

Op dezelfde datum van 30 maart is zich een uitvoerverbod voor rogge, tarwe, haver, gerst, erwten, meel en zemelen komen voegen bij de reeds eerder bekend gemaakte bevelen, waarbij het uitvoeren van vee, vlees, aardappelen, hooi, stro en allerlei andere levensmiddelen buiten het etappengebied verboden werd. Ook het witloof mag slechts naar Duitsland worden vervoerd; het vervoer is verboden – zegt het daarop betrekking hebbende en zojuist afgekondigde besluit – naar alle andere landen en vooral naar en

door Holland. De smakelijke en zeer gezonde groente ging in vroegere tijden in grote hoeveelheden naar ons land, waar immers het “Brussels lof” een gaarne gebruikt gerecht is; nu echter wordt dit gewas, in Duitse bladen aanbevolen en voor 25 tot 30 pfennig per pond verkrijgbaar gesteld, terwijl de prijs hier 15 centiemen per kilo is.

Zo zal deze groente, dank zij de oorlog, in ruimere kring bekend worden, want ook in Engeland is zij door de kwekers onder de Belgische vluchtelingen op vrij grote schaal aangeplant.

Doch in een etappengebied, ik wees er reeds uitvoerig op, is veel nodig; zo hadden verschillende besluiten de uitvoer verboden van, behalve levensmiddelen, lood, koper, grafiet, zink, aluminium, antimonium, nikkel, kwik, tin, leer, huiden, bijlen, spaden, houwelen, zagen, hamers, breekijzers, schaven, stallantaarns, buizen, slangen, pijpen, asbestkarton, spijkers, hangsloten, kachels, ijzerdraad, carbid, stoomfietsen en wat niet al. Daarbij voegt het besluit van 30 maart nu: cement, timmerhout en mijnhout en stelt inbeslagneming en nader te bepalen straffen op overtreders.

Voorts bepaalt hetzelfde besluit, dat ieder, die in het etappengebied woont, en meer dan 150 kilo suiker of meer dan 40 kilo beetwortelen bezit, gesommeerd wordt, op bedreiging van inbeslagneming en straf, deze voorraden aan de Kommandantur op te geven, met nauwkeurige omschrijving van soort en hoeveelheid; en dat binnen drie dagen na afkondiging van dit besluit. Uitgezonderd worden de raffinaderijen, die reeds eerder opgaven moeten inzenden. Soortgelijk besluit is genomen voor de zijdevoorraden.

De bepalingen, door de Duitse overheid genomen inzake de duivenhouderij, vormen reeds een gehele juridische literatuur. En geen wonder, deze “charmants volatiles”, zoals de Belgische reporters deze voor een gewoon mens alleen in gebraden toestand te genieten, onuitstaanbare vogels lyrisch plegen te noemen, spelen immers in het leven van een Belg een grote en gewichtige rol; de duivensport is onder brede lagen der bevolking zeer verbreid, de “duivenmelkerij” naast het wedden op paardenrennen en de populaire fietsbaan, de vreugde bij uitstek niet alleen van de Brusselse jongen; ook in het Walenland en in Vlaanderen binden de postduivenwedstrijden grote scharen ijverige beoefenaars. En daar komt nu bij het militair belang, dat deze levende vliegmachines voor de krijgsverrichtingen kunnen hebben!

Geen wonder dan ook, dat deze materie niet ongeregeld kon blijven en aanleiding gaf tot besluiten, waarover ik u nu het een en ander wil vertellen, daar zij in het Belgische volksleven vreugde of leed brengen, naar gelang van de bepalingen in hun artikelen vervat.

Reeds zeer kort na het binnentrekken van de Duitse legers in Brussel werd de eigenaars van duiven aangezegd, hun gevleugelde vrienden naar de grote hal van de Cinquantenaire te brengen, waar zij zorgvuldig bewaard werden. Hier kwamen de Brusselse inboorlingen hun duiven bezoeken met dezelfde bezorgde gezichten, waarmee in normale tijden in diezelfde hal de bezorgde mondaines hun petits chéris op de hondententoonstellingen komen troosten.

In oktober kwam hierin verandering. Een besluit van maarschalk von der Goltz schreef voor, dat de duiven binnen 48 uur teruggehaald moesten worden, met inachtneming der volgende bepalingen. Elke eigenaar moet de duiven opgesloten houden in het

hok; hij die ze vrijelijk laat vliegen, loopt het gevaar gestraft te worden met ten hoogste drie maanden gevangenisstraf of 300 frank boete. Bovendien moet ieder aan de overheid een lijst overleggen, waarop vermeld staan kleur, nummer en jaar van elke duif. Verkoop en ruil van postduiven is streng verboden, evenals het vervoer; de boete kan hier tot 10.000 F klimmen. Losvliegende of niet genummerde vogels moeten terstond afgemaakt worden. De Duitse militaire overheid zal de duivenhokken bezoeken, om toe te zien of deze bepalingen nageleefd worden. Overtreders worden, behalve met de genoemde straffen, nog bedreigd met een vervolging wegens spionage.

Dit reglement werd einde december nog herhaald en aangevuld, zodat het gevaar, voortspruitend uit rondvliegen van reisduiven, door de militaire overheid onmogelijk werd gemaakt.

Een nieuw besluit van 26 maart stelt nu op heden (1 april) de volgende bepalingen te dezer zake in werking. Gezien de toenemende verbetering in de algemene toestand, zegt de gouverneur-generaal in de aanhef, ben ik bereid de tegen het misbruik van duiven getroffen maatregelen derwijze te verzachten, dat het kweken van duiven mogelijk kan blijven. De duiven mogen nu van 1 uur ’s namiddags tot zonsondergang uitvliegen, terwijl van 3 tot 6 uur ’s namiddags de hokken open moeten zijn en alle duiven gedurende die drie uren moeten kunnen uitvliegen. Elke voor januari 1915 geboren duif moet ingeschreven zijn en een ringmerk, met nummer, jaartal, enz. dragen; deze ringen moeten gesloten en onafneembaar zijn. Jonge duiven met gesloten voetring 1915 moeten niet afgegeven worden, maar de rechtervlerk moet, ook langs de buitenkant, rood geverfd worden. De duiven moeten alle aan een zijde sterk gekortwiekt worden om het verre wegvliegen te verhinderen en mogen volstrekt niet elders dan in de daarvoor

bestemde hokken gehouden worden. Zij, die anders handelen, worden beschouwd verdacht te zijn van spionage. Vreemde duiven, die komen aanvliegen, moeten gedood worden en er moet terstond opgave daarvan gezonden worden aan de Duitse overheid. De ring moet bewaard worden voor controle. Alle vervoer van duiven is verboden; handel en ruil van levende duiven is ook verboden. Duiven, die in de voormiddag rondvliegen, moeten gevangen en gedood worden door de zorg der Belgische plaatselijke overheid. De krijgsoverheid houdt toezicht en inspectie op het naleven van deze bepalingen, waarop bij inbreuk zeer strenge straffen blijven bestaan.

De opvorderingen in België.

Brussel, 13 april. Tengevolge van de grote moeilijkheden met het vervoer, de regeling en de schatting van de waren en met het onderzoek van de opvorderingsbewijzen is de toegezegde betaling van de in België opgevorderde stapelgoederen vertraagd.

Om echter de houders van opvorderingsbewijzen in staat te stellen hun bedrijf voort te zetten, aankopen te doen, lonen uit te betalen, enz. en hun de daarvoor benodigde gelden te verschaffen, heeft de gouverneur-generaal in België een voorschotkas opgericht, die op de opvorderingsbewijzen voor gerekwireerde stapelgoederen rentevrije kredieten verleent. De voorschotkas is in de bankafdeling van de gouverneur-generaal opgenomen en wordt door de directie onder voorzitterschap van de commissaris-generaal der banken in België en door een beleningscommissie bestuurd.

Dezer dagen hebben wij iets uit een Duits blad overgenomen, waarin werd gezinspeeld op de verwachting van de Brusselse

bevolking, dat de “verlossing” van België op de eerste mei zou plaats hebben.

Niet de eerste mei, maar de vierde mei zal die verlossing zijn, wanneer tenminste de aardigheid, die door België de ronde heeft gedaan, waarheid bevat: “La Belgique a été violée – zo is er gezegd – le 4 août, donc elle doit être livrée le 4 mai” d.w.z. na 9 maanden.

14 april 1915

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 29 januari.

Het gevreesde, het sedert drie, vier dagen al gevreesde: de ziekte zakt over ons neer, vlijt zich neer als een verzadigde roofvogel op zijn nest. Drie, vier dagen heb ik geprobeerd, haar te ontkennen: er is thans zelfs geen mogelijkheid meer tot hopen, zelfs geen steunpunt meer tot enig betrouwen.

Heel vroeg in de ochtend ben ik naar de dokter geweest, en, toen ik wist dat hij spoedig komen zou, tegenover mezelf gedaan, of alle onrust op zijn minst voorbarig zou zijn. Kranten gekocht van dezelfde koper, en op de tram naar huis, gedaan alsof ik die waarlijk las. Maar mijn hart klopte, luid en onhoorbaar als binnen de wanden van een luchtijle klok. En mijn polsen klopten merkbaar. En mijn verhemelte was droog en als van koper.

De dokter is geweest: hij wist mij niet te zeggen, dan dat hij normaal verloop van het voorval hoopte. Wat kon de man ook wel anders zeggen? Ik heb heel de dag mogen ondervinden - gelukkig! - wat offerende liefde is. Nu is het avond. Ik ga even buiten, wat verse lucht inademen. De nacht is een pikzwarte kolk. Het is mij, of een

nieuwe afgrond al de afgronden roepen ging, die zich deze zes laatste maanden voor mij geopend hebben: de laatste afgrond die ze allen zou slikken...

1 februari.

Vier, dagen van een angst en een drukte die, bij schijnbare blijmoedigheid, geen leniging hebben ondervonden dan in de verzekering, vanwege de dokter, dat, zo alles verder verliep zoals het zich thans voordoet, de gevreesde heelkundige bewerking achterwege zou kunnen blijven.

Het is de verlossing niet van de beklemmende snoeren om hart, om keel, om hoofd; maar het is al een zekere ontspanning, die de herinnering toelaat, dat wij ook in oorlogstijd zijn. Terwijl mijn zieke slaapt, neem ik, eigenlijk lusteloos, maar met het besef dat ik mij immers op de hoogte heb te houden, de bladen, die opgestapeld op mijn werktafel liggen. En het eerste waar mijn ogen op vallen: wij moeten zorgen voor koepokinenting bij de kinderen, voor herinenting bij volwassenen, want het is hoogst nodig! En dan: pas op voor de vlooien! En dan: burgerfamilies zijn behekst door luizeninvasie, sedert de dames zich bezighouden met de arme lui!...

Ik ontsnap aan de viezigheden alleen door het lezen van het nieuws, dat eindelijk een afdoend middel zou zijn gevonden om de broodkwestie eens voor altijd te regelen: slechts één soort brood voor iedereen, en niet meer, voorlopig, dan tweehonderd vijftig gram per hoofd. Theoretisch was het vroeger ook al zo. Maar niet in de praktijk, die op de nieuw getroffen strenge maatregelen moest wachten.

Andere strenge maatregelen. Wie, onder de geholpen behoeftigen, nog betrapt wordt in een cinema, krijgt van het voedingscomité

geen soep meer. Dat comité heeft trouwens genoeg bedrog ondervonden om zich van alle mogelijke voorzorgen te voorzien.

Zo wordt geen hulp meer verleend dan op vertoon van een identificatieboekje, dat door het armbestuur van elke gemeente wordt afgeleverd, en wordt voortaan ten strengste geageerd tegen gesjacher in de uitgedeelde kleren.

Want dit was zowaar een bloeiende handelstak geworden ...

2 februari.

Mijn zieke vraagt mij, na een heel kort dutje, dat haar echter wat bloed naar de wangen heeft gevoerd:

“Hoe was het toch vóór den oorlog? Weet ge dat nog?”

Ik denk: “Wat moet ge zwak zijn, om dàt niet meer te weten!” Ik zeg sussend: “Ach, waarom daaraan te denken? Slaap liever nog wat!”

Zij heeft een betrouwende, een armelijk bleke glimlach voor mij, en sluit de blauwe schalen van haar ogen. Ik hoor weldra, dat zij weer slaapt: de ijle slaap der bloedlozen.

En dan ga ik mijzelf afvragen: “Hoe was het inderdaad vóór de oorlog?” En ik schrok, toen ik mij niet meer kon herinneren, toen ook ik mij in alle werkelijkheid niet meer kon herinneren, hoe het vóór de oorlog was...

4 februari.

Heel vroeg in de ochtend wekt mijn zieke mij uit de lichte, onrustige sluimer. Ik schrik op. Maar zij stelt mij met een glimlach gerust, en zegt zacht: ‘Luister!’

Ik zie een stille opgetogenheid op haar gelaat; ik spits het oor, en ja: nu hoor ik het ook: honderd vogeltjes, die tjilpen en tieren, de jonge zon in het roze gezicht. Ik schuif de gordijnen weg: de kamer is ineens vol blank en blij licht. Het is of een heel nieuwe tijd was ontwaakt, zich aan ons kwam tonen in zijn naakte jeugd en schoonheid.

‘Ik voel mij beter’, zegt de zieke, vol betrouwen.

En inderdaad, deze eerste voorjaarsdag verloopt zonder stoornis, zonder de telkens herhaalde opflikkeringen van angst der vorige dagen. De zorg is niet geweken, maar zij draagt een klaarder gewaad.

Zo gaat de teerblijde dag de avond tegen. Als een gulden schemer de ziekenkamer vult en 't aangezicht van mijn kranke doet blozen, zegt deze:

“Het is een goede dag geweest voor mij.”

En zij voegt er met een zucht aan toe:

“Wat moet het triest zijn voor onze soldaatjes op dagen als deze, dat zij het voorjaar voelen komen!”...

Wij steken het licht aan. “Vannacht zal ik wel goed slapen”, zegt zij; “het is of ik een goede wandeling heb gedaan.”

Nog komt iemand klagen over een haar gepleegd onrecht. En de zieke sust: “Och, trek u dat zo niet aan; zij weet niet dat zij kwaad doet; men moet zo intelligent zijn om te weten dat men dom is!”...

Nu slaapt zij, heel rustig. Ik ga in het tuintje, nu ook voor mij het rustuur is gekomen. En ik zie de hemel in, de bedwelmende sterrenhemel.

De economische toestand van België.

Brussel, 8 april.

De provincie Henegouwen heeft reeds dikwijls het onderwerp van deze brieven uitgemaakt, hetgeen begrijpelijk is, wanneer men bedenkt welk een grote werkmansbevolking daar op het ogenblik tot niets doen gedwongen is en welke grote zorgen daardoor de voeding van zulke volksmassa's met zich brengt.

Ook hier zullen weer enkele cijfers het best een denkbeeld kunnen geven van de omvang der werkloosheid; zij betreffen het arrondissement Bergen. De bevolking bedraagt daar 263.728 zielen. Hiervan zijn: volstrekt werkloos 16.879 (6.4 procent der bevolking), waardoor te voeden personen 47.653 (18.1 procent der bevolking); gedeeltelijk werkloos 17.067 (6 procent der bevolking), waardoor te voeden 52.014 (20 procent der bevolking). Totaal der beide categorieën volstrekt en gedeeltelijk werklozen 33.946 of 12 ½ procent der bevolking, hierdoor te voeden 99.667 of 37,8 procent der bevolking van het arrondissement. Dit maakt dus bijna honderdduizend zielen in één enkel arrondissement, welke onderstand moeten genieten.

Dat dit in den beginne heel wat voeten in de aarde heeft gehad en het enige tijd geduurd heeft voor alles geregeld ging, zal dan ook niemand verwonderen. Bovendien heeft het Nationale Comité nog altijd te kampen met de gebrekkige verkeersmiddelen, waardoor sommige streken van Henegouwen hoogst moeilijk te bereiken blijken. Dat er niettegenstaande dit alles toch vooruitgang te

bemerken valt, blijkt wel hieruit, dat begin dezer maand het provinciale comité voor Henegouwen het besluit kon nemen voortaan 1 kilo brood per drie, in plaats van elke vier dagen, te laten uitreiken; daardoor krijgt nu elke persoon zijn rantsoen van 250 gram per dag tot 330 gram verhoogd. In verband daarmee is het gewicht der broden op 660, 990 en 1980 gram gesteld.

Anderzijds heeft het Henegouwse comité, in overeenstemming met de Amerikaanse commissie, besloten winkels te openen, waar tegen vastgestelde prijzen levensmiddelen te verkrijgen zijn: in elke gemeente zal zulk een verkooplokaal gevestigd worden, waar de gezinnen eens per week het nodige kunnen komen inslaan, tot een van te voren bepaald maximum. Zo kan ieder per week krijgen: 100 gram cacao tegen 3,50 F per kilo, 100 gram koffie tegen 2 F per kg, spek 200 gram tegen 2,50 F per kg, ham 100 gram tegen 3,50 F per kg, kaas 200 gram tegen 2,50 F per kg. Deze winkels zijn zeer ruim van alles voorzien, vooral ook van verduurzaamde levensmiddelen, als soep, vlees, vis, groente, vruchten, alles in blik en tegen redelijke prijzen.

Intussen wordt er hier sterk op aangedrongen om zuinigheid in het verbruik van levensmiddelen te betrachten, daar men geheel van de aanvoeren afhankelijk is, en men in de huidige omstandigheden nooit zeker is, dat deze geregeld zullen kunnen doorgaan en tijdelijke stremming vaak te vrezen is. Te meer klemt dit waar de bestaande reservevoorraden levensmiddelen nu wel zowat overal verbruikt zijn. In de provincie Namen bv. moeten de stad van die naam en het arrondissement Gedinne geheel geapproviandeerd worden, de plaatsen Philippeville, Fosses, Beauraing, Rochefort en Dinant voor 75 procent, Gembloux, Ciney en Andenne voor 50 procent en Eghezée voor 25 procent. Hier en elders hangt men dus geheel van de aanvoer af, zodat de plaatselijk commissies voor

moeilijke vraagstukken worden geplaatst. Daar komt nog bij dat in een provincie als Henegouwen de werkverschaffing zeer moeilijk is, wat verklaarbaar is, daar men te doen heeft met een hoofdzakelijk industrieel gewest, waar werken elders dan in de nijverheidsondernemingen uitzondering is en ook weinig strookt met aard en aanleg der bevolking.

In Antwerpen bv. is dit natuurlijk anders; daar heeft de gemeente, in navolging van hetgeen o.a. te Gent gebeurt, waar immers duizenden aan nieuwe havenwerken hun brood vinden, grote werken ter hand genomen. Hier hebben 160 personen verdienste met het opknappen, schoonmaken en verven der havenloodsen, 3000 met het graven van nieuwe havens, en nog eens honderden zullen aan het werk worden gezet bij het aanplanten van aardappelen op gemeentegrond.

Met dit alles verbetert de materiële toestand er in België niet op: hier in Brussel bemerken wij bijna dagelijks hoe alles duurder wordt. Het gemeentebestuur, dat reeds meermalen de vleesprijzen vaststelde, heeft enkele dagen geleden een nieuw tarief afgekondigd; men had nl. gemerkt dat aan de vroegere verordeningen niet de hand werd gehouden en daarom werden deze vernieuwd en herzien. Ongetwijfeld zal het u belang inboezemen te weten hoeveel wij nu voor onze koteletjes moeten betalen en daarom schrijf ik u het tarief hierbij af.

Rundvlees: bouilli 0,60 F tot 1,20 F, karbonade 0,80 tot 1,20, gehakt 0,80 tot 1,10, biefstuk 1,20 tot 1,50, rosbief 1,30 tot 1,80, alles per halve kilo.

Varkensvlees: gehakt 1,30 tot 1,60, rauw spek 1,20 tot 1,70, gezouten spek 1,30 tot 1,70, gerookt spek 1,40 tot 1,85, enz. De prijs

van het paardenvlees zal u weinig interesseren en dat van het kalfsvlees wordt, om mij onbekende redenen, niet vermeld, maar toch kan ik u uit ondervinding mededelen dat hiervan de prijzen zich tussen 1,50 F en 2 F het pond bewegen.

Een paar andere prijzen zullen u nog een denkbeeld kunnen geven van de duurte der eerste levensbehoeften te Brussel. De steenkolen kosten nu in de gewone stooksoorten, die hier “tout-venant” en “braisettes” heten, 45 tot 48 F per ton, 2,30 tot 2,45 F per 50 kg, en antraciet 48 tot 53 F per ton, 2,45 tot 2,70 F per 50 kg. Zachte zeep kostte, reeds voor het uitvoerverbod van Nederland afkwam, 1,20 F per kg, terwijl de prijs in gewone tijden 45 centiemen bedraagt. De koffie, welke totnogtoe in grote hoeveelheden uit Nederland mocht worden ingevoerd, kost in de soorten, waar men voor de oorlog 2,30 F voor betaalde, nu 3,30 F. Met de aardappelen is het al evenzo gesteld: 100 kg vroeger te koop voor 10 tot 12 F, moeten nu 20 tot 22 F opbrengen en een verhoging van prijs schijnt al weer te verwachten te zijn; men vreest dat zij tot 25 à 30 frank zullen oplopen.

In dit laatste artikel vooral speelt de speculatie een grote rol, maar het Nationale Comité heeft toch nog uit Nederland 10.000 kg tegen 11 frank plus vervoerkosten kunnen laten komen. Andere voorraden worden echter door opkopers achtergehouden en dit slechte voorbeeld wordt nu door de landbouwers, door de winst aangelokt, opgevolgd, zodat men boeren kent die met 500 en 1000 zakken van de vorige oogst blijven zitten en zeggen dat zij eerst voor 30 frank zullen verkopen!

Het is te hopen dat hiervoor spoedig een stokje zou worden gestoken. België is al ongelukkig genoeg; nog buitendien van uitzuigers het slachtoffer te worden mag de bevolking zeker niet

worden aangedaan. Gedwongen opnemen der voorraden en desnoods naasting zou door de bevoegde overheden zo spoedig mogelijk bevolen moeten worden.

Op 4 en 5 mei zal het Philharmonische orkest van Berlijn onder leiding van de dirigent Weingartner twee grote concerten in het Théâtre de la Monnaie de Brussel geven.

De Tijd verneemt uit Bergen op Zoom:

De Paus heeft opnieuw aan kardinaal Mercier zijn belangstelling in de verschillende hulpcomités in de andere landen voor de zwaar getroffen Belgen betuigd. De brief ging vergezeld van een gift van 25.000 frank.